JORH
Journal of Religions & Health
J Religions & Health, 2023; 3(1): 13-20. Doi: 10.32592/jorh.3.1.13
https://aijrh.umsha.ac.ir/

Original

The Role of Hope Therapy in Healing Physical and Mental Diseases Based on Islamic Verses and Traditions

Hamidreza Sohrabi[1*], Suleiman Afroghi[2], Farzaneh Askari Tayibi[3]

1. Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Faculty of Medicine, Yasouj University of Medical Sciences, Yasouj, Iran
2. Associate Professor, Department of Biostatistics, Epidemiology, Faculty of Health and Nutrition Sciences, Yasouj University of Medical Sciences, Yasouj, Iran.
3. Educational Science Expert, Yasouj, Iran

Article history:
Received: 24 July 2022
Revised: 24 August 2022
Accepted: 24 September 2022
ePublished: 27 October 2022

*Corresponding author: Hamidreza Sohrabi, Department of Islamic Studies, Yasouj University of Medical Sciences, Yasouj, Iran

Email:
dr.sohrai1393@gmail.com

Abstract

Background and Objective: In all religions and human schools, the issue of hope is emphasized. According to Islam, if despair overcomes someone, he gets close to disbelief and distance from God's mercy. Hope is the starting point of human evolution in the Qur'an towards the Caliph of God and the manifestation of the divine names. The current research has been conducted to determine the role of hope therapy in healing physical and mental diseases and the application of hope in medicine in the field of spiritual health.

Materials and Methods: This research was carried out with a descriptive and analytical method and in a library manner by referring to interpretive and narrative sources related to religious teachings.

Results: Based on the findings of this research, having hope for the future plays an essential role in the prevention and treatment of physical and mental diseases. Hope can support people against stressful events in life, and on the other hand, physically sick people can overcome the deficiencies of their immune system and strengthen their immune system against diseases. In addition, the Holy Qur'an and the lives of the divine saints are the source of hope, and true hope is in connection with "Allah". Hope is so important in Islam that the Qur'an has interpreted it as the boundary between disbelief and faith.

Conclusion: Based on the results of this research, paying attention to religious teachings can improve people's level of hope. Improving the level of hope and hope for the future in every stage of a person's life has been the factor of mobility, vitality, and success, and in this field, sick people can benefit from the category of hope therapy to restore their physical and mental health.

Keywords: Disease, Health, Religion, Therapeutic hope, Ttreatment

Please cite this article as follows: Sohrabi H, Aftoghi S, Askari Tayibi F. The Role of Hope Therapy in Healing Physical and Mental Diseases Based on Islamic Verses and Traditions. *J Religions & Health*. 2023; 3(1): 13-20. DOI: 10.32592/jorh.3.1.13

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-10-30]

Copyright © 2023 Journal of Religions and Health. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cite

JOHE
مجله بین رشته ای دین و سلامت ابن سینا
دوره ۳، شماره ۱، پاییز و زمستان ۱۴۰۲، صفحات ۲۰-۱۳
https://aijrh.umsha.ac.ir/
UMSHA Press



مقاله پژوهشی

نقش امیددرمانی در شفای بیماری‌های جسمی و روانی بر اساس آیات و روایات اسلامی

حمیدرضا سهرابی[۱*]، سلیمان افروغی[۲]، فرزانه عسکری طیبی[۳]

۱. استادیار ،گروه معارف اسلامی دانشکده‌ی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی یاسوج، یاسوج، ایران
۲. دانشیار، گروه آمار زیستی، اپیدمیولوژی، دانشکده‌ی بهداشت و علوم تغذیه‌ی دانشگاه علوم پزشکی یاسوج، یاسوج، ایران
۳. کارشناس علوم تربیتی گرایش دبستانی آموزش و پرورش یاسوج، یاسوج، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۵/۰۲
تاریخ ویرایش مقاله: ۱۴۰۱/۰۶/۰۲
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۰۷/۰۲
تاریخ انتشار مقاله: ۱۴۰۱/۰۸/۰۵

تمامی حقوق نشر برای دانشگاه علوم پزشکی همدان محفوظ است.

* **نویسنده مسئول:** حمیدرضا سهرابی، گروه معارف اسلامی دانشکده‌ی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی یاسوج، یاسوج، ایران

ایمیل: Dr.sohrabi1393@gmail.com

چکیده

سابقه و هدف: در تمام ادیان آسمانی و مکتب‌های بشری، بر مسئله امید تأکید شده است. از نظر دین مبین اسلام اگر ناامیدی بر کسی غلبه کند، شخص به کفر و دوری از رحمت خداوند نزدیک می‌شود. امید نقطه‌ی شروع تکامل انسان در قرآن، به‌سوی خلیفه اللّه و مظهر تجلّی اسمای الهی است. پژوهش حاضر با هدف نقش امیددرمانی در شفای بیمارهای جسمی و روحی و کاربرد نقش امید در طب در حوزه‌ی سلامت معنوی انجام شده است.

مواد و روش‌ها: این تحقیق با روش توصیفی و تحلیلی و به شیوه‌ی کتابخانه‌ای و با مراجعه به منابع تفسیری و روایی مرتبط با آموزه‌های دینی انجام گرفته است.

یافته‌ها: بر اساس یافته‌های این پژوهش، داشتن امید به آینده در پیشگیری از بیماری‌های جسمی و روانی و درمان آن‌ها نقش اساسی دارد. امید می‌تواند از افراد در برابر رویدادهای استرس‌زای زندگی حمایت کند و از طرفی، بیماران جسمی با داشتن امید می‌توانند بر نارسایی‌هایی سیستم ایمنی خود غلبه کنند و باعث تقویت سیتم ایمنی در مقابل بیماری‌ها شوند. همچنین، قرآن کریم و سیره‌ی اولیای الهی منبع و سرچشمه‌ی تولید امید و امیدواری هستند که بیماران می‌توانند از این چشمه‌های امید سیراب شوند و جسم و روح خود را شفا بخشند؛ زیرا امید حقیقی در ارتباط با «اللّه» است. امید چنان در اسلام دارای اهمیت است که قرآن آن را مرز بین کفر و ایمان تعبیر کرده است.

نتیجه‌گیری: بر اساس نتایج این پژوهش، توجه به آموزه‌های دینی می‌تواند باعث ارتقای سطح امیدواری افراد شود. ارتقای سطح امیدواری و امید به آینده در هر مرحله‌ای از زندگی فرد عامل تحرک، نشاط و موفقیت بوده است که در این زمینه، افراد بیمار برای بازیابی سلامت جسمی و روانی خود می‌توانند از مقوله‌ی امیددرمانی بهره‌مند شوند.

واژگان کلیدی: امیددرمانی، بیماری، سلامت، دین، درمان

استناد: سهرابی، حمیدرضا؛ افروغی، سلیمان، عسکری طیبی، فرزانه. نقش امیددرمانی در شفای بیماری‌های جسمی و روانی بر اساس آیات و روایات اسلامی. مجله بین رشته ای دین و سلامت ابن سینا، پاییز و زمستان ۱۴۰۲؛۳(۱): ۲۰-۱۳.

مقدمه

داشتن امید به آینده یکی از موضوعات اساسی برای ایجاد آرامش روان و بهینه کردن زندگی انسان است. بشر در عصر صنعتی، به پیشرفت‌های چشمگیری در زمینه‌ی تکنولوژی دست یافته است، ولی در کنار این‌همه پیشرفت و رفاه مادی، در میان عموم مردم، به‌ویژه جوانان، امید به آینده و فردای روشن رو به کاهش است. به موازات پیشرفت‌های علمی و مادی تمدن بشری، بر مشکلات و ناراحتی‌های روانی انسان نظیر ناامیدی، پوچ‌گرایی، اضطراب، ترس، افسردگی، اعتیاد، طلاق و خودکشی افزوده شده است. آنچه در قرون جدید برای صاحب‌نظران و روان‌پزشکان محسوس بود و خلأ آن احساس می‌شد، کمبود یا نبود توجه به مقوله‌ی امیدواری در حوزه‌ی درمانی است. امید در سلامت روانی انسان نقش مهمی بر عهده دارد. امید زندگی را معنادار می‌کند و هنگام هجوم مشکلات،

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-10-30]

مصائب و ناگواری‌ها از فروپاشی روانی انسان جلوگیری می‌کند و مانع استیلای اضطراب و افسردگی بر انسان می‌شود. بدون امید، زندگی بدون معنا و تلاش بی‌فایده جلوه می‌کند و نتیجه‌ی آن غلبه‌ی اضطراب و افسردگی بر انسان است. لذا، افق آینده مبهم و تاریک نشان داده می‌شود. مهم‌ترین عامل بقا در زندگی انسان امیدواری است. از نظر اسلام، امید نیروی محرکه‌ای است که چرخ زندگی را به گردش درمی‌آورد. اگر روزی امید از انسان گرفته شود، انسان دچار دل‌مردگی و اضطراب می‌شود. در زمینه‌ی نقش امید، تحقیقات بسیاری صورت گرفته است که بیشتر پژوهش‌ها درباره‌ی موضوع «امید» به حوزه‌ی روان‌شناسی و آماری محدودند و کمتر بـه بررسـی شـرایط و زمینه‌های دینی مؤثر بر امید بر اساس آیات و روایات پرداختـه شـده اسـت. لذا در این پژوهش سعی شده است به تبیین اثربخشی تدبر در آیات قرآن و روایات بر افزایش سلامت جسم و روان پرداخته شود؛ بنابراین، با توجه به اهمیت امید در سلامت افراد جامعه، این پژوهش قصد دارد با روش توصیفی و تحلیلی به بررسی نقش امید بر اساس منابع دینی، به‌خصوص قرآن کریم و روایات ائمه، در درمان و شفای بیماری‌های جسمی و روانی بپردازد.

تعریف مفاهیم

امید در لغت به معانی آرزو، رجا، چشم‌داشت، انتظار و اعتماد و استواری است [۱]. همچنین، به معنای اشتیاق یا تمایل به روی دادن یا انجام امری همراه با آرزوی تحقق آن، توقع و انتظار روی دادن امری خوشایند، آنچه یا آن‌که باعث خشنودی و پشت‌گرمی است، تکیه‌گاه و محل پناه آمده است. در مقابل امید، یأس، ناامیدی و بیم داشتن قرار دارد [۲].

امید در زبان عربی، به «رجا» ترجمه شده است. در زبان عربی، «رجا» یعنی امید داشتن و انتظار امری محبوب و پسندیده که اکثر اسباب و موجبات آن نیز محقق باشد [۳]. در قاموس کتاب مقدس، امید به معنای آرزو و انتظار برای چیزهای نیک و مقاصد پسندیده است [۴]. در اصطلاح علم اخلاق نیز به‌راحتی و لذتی که از انتظار تحقق امری محبوب در قلب حاصل می‌شود، امید می‌گویند [۵].

در فرهنگ فارسی به‌طور معمول، امید و آرزو در کنار هم به کار می‌روند و در زبان عربی، بیشتر امید و ترس (خوف و رجا) متداول است. در فارسی، این‌طور تعبیر می‌شود که در هر امیدواری، آرزویی وجود دارد؛ ولی در هر آرزویی، امیدواری نیست. امیدواری با فعالیت و تلاش همراه است. به عبارت دیگر، انسانی که امیدوار است، جست‌وجو و تلاش می‌کند و با کسی که فقط خیال‌پردازی می‌کند و فعالیتی انجام نمی‌دهد، متفاوت است [۶].

موضوع امید در بسیاری از آیات قرآن کریم با مشتقات واژه‌ی «رجا» و «عسی» طرح شده است. در برخی از آیات نیز امید با واژه‌هایی مانند «عسی» و «لعلّ» به خداوند نسبت داده شده است. همچنین، بحث ناامیدی در قالب واژگانی همچون «یأس»، «قنوط» و «إبلاس» مطرح است. یأس به معنای نبودن امید و طمع، قنوط به معنای یأس شدید، إبلاس به معنای یأس شدیدی که از سوء عمل شخصی ناشی شده و موجب حزن است یا حزن ناشی از یأس شدید آمده است. در اصطلاح علم اخلاق، به راحتی و لذتی که از انتظار تحقق امری محبوب در قلب حاصل می‌شود، امید می‌گویند یا انتظار وقوع خیری مسرّت‌بخش را امید گویند [۷].

قرآن برای تشویق و ترغیب انسان به کارهای شایسته، از امید بهره برده است. «کسی که به دیدار خداوند امید دارد، بداند که مهلت خداوند از سوی او آمدنی است و او شنوای داناست» (عنکبوت: ۵). در این آیه، خداوند با نوید دیدار خود از مؤمنان می‌خواهد که کارهای نیک انجام دهند و به این ترتیب، امید را از محدوده‌های مادی فراتر می‌برد. قرآن در آیه‌ای دیگر، ویژگی اصلی مؤمنان و مهاجران و مجاهدان در راه خداوند را امید به رحمت خداوند معرفی می‌کند: «آنان که ایمان آورده‌اند و کسانی که هجرت کردند و در راه خدا جهاد کردند، به رحمت خدا امید دارند و خداوند آمرزنده و مهربان است» (بقره: ۲۱۸).

قرآن در آیه‌ای دیگر امید گذشت از گناهان را به مؤمنان بشارت می‌دهد: «ای بندگان من که در اثر گناه بر خویشتن زیاده‌روی کرده‌اید، از رحمت خدا مأیوس نشوید. در حقیقت، خدا همه‌ی گناهان را می‌آمرزد که او خود آمرزنده و مهربان است» (زمر: ۵۳).

قرآن ناامیدی را نشانه‌ی گمراهی معرفی می‌کند: «جز گمراهان، چه کسی از رحمت پروردگارش مأیوس می‌شود؟» (حجر:۵۶). همین‌طور در آیه‌ای دیگر، ناامیدی از رحمت خداوند را از صفات کافران معرفی می‌کند: «پسرانم، بروید و از یوسف و برادرش جست‌وجو کنید و از رحمت خدا مأیوس نشوید که تنها گروه کافران از رحمت خدا مأیوس می‌شوند» (یوسف: ۸۷).

«شفاعت» از ماده‌ی «شفع» به معنای جُفت است [۸]؛ یعنی، واسطه شدن شخص مورد احترام که با درخواست ملتمسانه‌ی فرد خاطی در کنار هم و به کمک هم، موجب خلاصی شخص گنهکار می‌شود [۹]. لذا معنای شفاعت از معنای توسل خاص‌تر است و می‌تواند یکی از اقسام توسل باشد.

خداوند به‌صراحت و روشنی تمام می‌فرماید: «و نُنَزِّلُ مِنَ القُرآنِ ما هُوَ شِفاءٌ و رَحمَةٌ للمُؤمِنینَ؛ و از قرآن آنچه شفا و رحمت است، برای مؤمنان نازل می‌کنیم» (اسراء: ۸۲).

شِفا از «شفی» به معنای اِشراف و تحت اختیار در آوردن چیزی است. ازآن‌رو، به درمان بیماری و دستیابی به عافیت و سلامت شِفا گویند؛ زیرا وقتی شخصی به جهت مُشرف شدن بر مَرَض و سپس، غلبه بر آن و رسیدن به سلامت از غلبه و چیرگی بیماری رهایی یافته باشد، گویی با درمان بیماری و رهایی از مرگ، جسم و جان خود را تحت اشراف خود گرفته است. ازاین‌روست که به درمان از بیماری شفا گفته شده و شفا به‌عنوان اسم، برای بهبود و صحّت به کار گرفته شده است [۱۰].

در این پژوهش، امید یعنی انتظار موفقیت و آینده‌ی بهتر و اعتقاد به این امر که هدف هرچه باشد، هم اراده‌ی دستیابی به آن

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-10-30]

و هم راه‌های دستیابی به آن امکان‌پذیر خواهد بود. امیددرمانی یعنی انتظار شفاعت و بهبود که بر اساس آن، فرد در بعد ذهنی این ایده را بپذیرد که هیچ دردی بی‌درمان نیست و در بعد رفتاری نیز اراده‌ی لازم را با استفاده از روش‌های مادی و معنوی پیدا کند و از این طریق، قدرت مقابله با عوارض بیماری را بیابد و در هر لحظه، انتظار شفاعت داشته باشد و شفا صحت و سلامت جسمانی و روحانی تعبیر شده است و در مقابل آن، بیماری و عیب‌ونقص قرار دارد. با توجه به اینکه انسان ترکیبی از جسم و روح است و هریک ممکن است در معرض بیماری قرار گیرد و بیماری در هر بُعد موجب اختلال در کارایی ابعاد دیگر انسان شود، می‌توان بیماری‌ها را به بیماری‌های جسمی و روحی تقسیم کرد.

نقش امید در شفای بیماری‌های روحی و روانی

امید و امیدواری جایگاه خاصی در سلامت روانی، جسمانی و به‌تبع آن، پیشرفت فرد و جامعه دارد. نقش امید در پیشبرد توسعه‌ی جامعه به‌سمت اهداف بلندمدت و آینده‌نگر بسیار بااهمیت است. امید حالی روحی و روانی و برانگیزاننده‌ی انسان به کار و فعالیت است. به‌طور طبیعی، انگیزه‌ی بشر در کارهای اختیاری به نفع امید و به زیان ترس است. امید از معرفت و شناخت از مبدأ و معاد حاصل می‌شود و همه‌ی تلاش‌های مفید و پرثمر انسانی و نیز منشأ اصلاح امور در جامعه و رسیدن شخص به سعادت ابدی است [۱۱]. امید در مفهوم روزانه‌اش، انتظاری خوب برای آینده است. امید سازه‌ای است که با خوش‌بینی ارتباط تنگاتنگی دارد و به‌عنوان شاخص توانمندی در بهزیستی مثبت افراد به آن توجه می‌شود [۱۲].

پیامبـــر (ص) می‌فرماید: «الأمل رحمه لأمتـــی و لولا الأمل مار ضعت والده ولدها و لا غرس شجرها؛ امید و آرزو رحمت برای امت من است و اگر امید و آرزو نبود، هیچ مادری فرزندش را شیر نمی‌داد و هیچ باغبانی نهالی نمی‌کاشت» [۱۳].

مولوی جلال الدین محمد بن محمد بلخی، شاعر ایرانی و صاحب مثنوی، می‌گوید:

«گر نبودی میل و امید و ثمر / کی نشاندی باغبان بیخ شجر» [۱۴].

انسان امیدوار هرگز خود را در بن‌بست نمی‌یابد و همواره در عمق تاریکی‌های مشکلات زندگی و مصائب و ناملایمات روزانه، به‌سوی روشنایی پیش روی خود حرکت می‌کند. شاید یکی از اسرار اینکه در اسلام و دیگر ادیان الهی، خودکشی ممنوع اعلام شده، همین باشد که با امیدواری به خدا منافات دارد. خودکشی نشانه‌ی رسیدن به نهایت یأس و نومیدی است، حاکی از اعتقاد به بسته شدن همه‌ی درها و تسلیم شدن در برابر مشکلات زندگی است. اسلام به انسان اجازه نداده است که درباره‌ی هستی خود و دیگران و امور چنین بیندیشد، بلکه به انسان‌ها می‌آموزد که خدا انسان را به حال خود وانگذاشته و دائم با اوست. قرآن درباره‌ی نهی از ناامیدی می‌فرماید: «قُل یَا عِبادِیَ الّذینَ اَسرفُوا عَلی اَنفُسِهِم لاَ تَقنطُوا مِن رَحمهِ اللّه؛ بگو ای بندگان من که بر خود اسراف و ستم کرده‌اید، از رحمت خداوند نومید نشوید» (زمر: ۵۳). در آیه‌ای دیگر، یأس از رحمت خداوند را به‌شدت نکوهش کرده است و این کار را مساوی با کفر و گمراهی معرفی می‌کند: «مَن یَقنُط مِن رحمهِ ربّه اِلّا الضّالّون؛ جز گمراهان، چه کسی از رحمت پروردگارش مأیوس می‌شود؟» (حجر: ۵۶). یا در جایی می‌فرماید: «وَ لا یَیأسُ مِن رَوحِ اللّهِ الاّ القَومُ الکافِرُونَ؛ فقط گروه کافران از رحمت خدا مأیوس می‌شوند» (یوسف: ۸۷).

درباره‌ی بیماری‌های روحی که منظور گنهکاران است، فراگیرترین و گسترده‌ترین آیه از جهت امید و رحمت قرآن، این آیه‌ی مبارکه است: «یا عِبادِیَ الّذینَ أَسْرَفُوا عَلی أَنْفُسِهِمْ لا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللهِ إِنّ اللهَ یَغْفِرُ الذُّنوبَ جَمِیعاً إِنّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرّحِیمُ؛ بگو ای بندگان من که بر خود اسراف و ستم کرده‌اید، از رحمت خداوند نومید نشوید که خدا همه‌ی گناهان را می‌آمرزد؛ زیرا او بسیار آمرزنده و مهربان است» (زمر: ۵۳). دقت در تعبیرات فوق نشان می‌دهد که این آیه از آیات امیدبخش قرآن مجید درباره‌ی همه‌ی گنهکاران است و شمول و گستردگی آن به حدی است که در روایات از آن تعبیر به «أوسَعُ الآیات» شده است.

از طرف دیگر، یکی از عوامل اضطراب و نگرانی انسان کارهای مهم و سرنوشت‌ساز هستند. هنگامی که شخص می‌خواهد به کار ویژه‌ای که در زندگی‌اش جایگاه مهمی دارد، اقدام کند، چون انجام آن ثمرات مثبتی در زندگی‌اش دارد و از سوی دیگر، انجام ندادنش ضرر قابل توجهی دارد، در انجام آن، دچار شک و تردید و دچار دلهره و اضطراب می‌شود و تنیدگی زیادی بر روح و روان او عارض می‌شود. در این مواقع، به دنبال تکیه‌گاهی مورد اعتماد است تا برای او در به انجام رساندن آن کار، یار و پشتیبان باشد. با گزینش پشتیبان به‌عنوان تکیه‌گاه، قلبش آرام می‌شود، نیرویی دوچندان پیدا می‌کند و از نگرانی خلاص می‌شود.

علت اصلی اضطراب‌ها و آشفتگی‌های روانی و روحی انسان معاصر غفلت از یاد خداست. به‌طور کلی، روح انسان ربّانی است و تا با خدا پیوند نداشته باشد، آرام و قرار نمی‌گیرد. پیوند روح و دل انسان با خدا به‌وسیله‌ی ذکر خدا پدید می‌آید و برقرار می‌ماند؛ پیوندی ناگسستنی و استوار: «فَاذْکُرُونِی أَذْکُرْکُمْ؛ مرا یاد کنید تا شما را یاد کنم» (بقره: ۱۵۲). در سایه‌ی این پیوند، آدمی شیرینی و گوارایی اتصال خود را با خداوند حس می‌کند و توانایی آن را می‌یابد که از عادات نامأنوس و خلق‌وخوی‌های نادرست برهد و قوانین طبیعت و خواسته‌های نفسانی را مقهور خود سازد: «إِنّ الّذینَ اتّقَوا إِذَا مَسّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشّیْطَانِ تَذَکّرُوا فَإِذَا هُم مُبْصِرُونَ» (اعراف: ۲۰۱). به همین دلیل، برای آرامش دل باید به ذکر و یاد خدا روی آورد: «أَلاَ بِذِکْرِ اللّهِ تَطْمَئِنّ الْقُلُوبُ؛ همانا با یاد خدا دل‌ها آرامش پیدا می‌کنند» (رعد: ۲۸).

ترس از خدا ترسی امیدآفرین است. خداوند در آیات بسیاری تأکید می‌ورزد که آدمی باید تنها از او بترسد و این ترس همواره باید در او موجود باشد: «فَلاَ تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن کُنتُم مُؤْمِنِینَ؛ و

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-10-30]

از من بترسید اگر اهل ایمانید» (ال‌عمران: ۱۷۵). چراکه این نوع ترس، در صورت نفوذ در ژرفای درونِ انسان، او را از انجام اعمال مهلک باز می‌دارد و به کار نیک و پیشتازی در عرصه‌ی فضیلت وامی‌دارد و در حقیقت، ترسی است امیدآفرین که سبب تحکیم پایه‌های امید در آدمی می‌شود. به همین دلیل، در بسیاری از آیات مربوط به امید، این نوع ترس در کنار واژه‌ی طمع به کار رفته است.

توبه و انابه به‌سوی پروردگار راهی است که خدا در برابر انسان‌ها قرار داده است تا از یأس و ناامیدی بپرهیزند و بدانند آفریدگارشان پذیرنده‌ی افراد عاصی است: «وَهُوَ الَّذِی یَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَیَعْفُو عَنِ السَّیِّئَاتِ؛ و اوست کسی که توبه را از بندگان خود می پذیرد و از گناهان درمی‌گذرد و آنچه می‌کنید می‌داند» (شوری: ۲۵). ازاین‌رو، انسان گنهکار که با انجام گناه دچار عصیان شده و امیدش را در زندگی از دست داده، با انابه می‌تواند آرامش خود را باز یابد و امید خویش را تحکیم کند: «یَهْدِی إِلَیْهِ مَنْ أَنَابَ الَّذِینَ آمَنُواْ وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِکْرِ اللّهِ؛ آن‌ها که به خدا ایمان آورده و دل‌هایشان به یاد خدا آرام می‌گیرد، آگاه شوید که تنها یاد خدا آرام‌بخش دل‌هاست» (رعد: ۲۷ و ۲۸).

خداوند در سوره‌ی «زمر»، شب‌زنده‌داران و متهجّدان را «امیدوار» خوانده و نماز شب و شب‌زنده‌داری را از عوامل امیدبخش معرفی کرده است: «أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاء اللَّیْلِ سَاجِدا وَقَائِما یَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَیَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ؛آیا آن کس که شب و روز به کفر و عصیان مشغول است، بهتر است یا آن کس که ساعات شب را به طاعت خدا به سجود و قیام پردازد و از عذاب آخرت ترسان و به رحمت الهی امیدوار است؟» (زمر: ۹).

چراکه در دل شب و به هنگام فرو نشستن غوغای زندگی مادی و آرامش روح و جسم انسان پس از قدری استراحت، حالت توجه و نشاط خاصی به انسان دست می‌دهد که در عین بی‌نظیر بودن، فوق‌العاده روح‌پرور، تکامل‌آفرین و امیدبخش است. در چنین زمانی، امیدواران حقیقی با تمام وجود، رو به درگاه معبود می‌آورند و سر بر آستان معشوق می‌سایند و با بیم و امید او را می‌خوانند.

طبق آیه‌ی «إِنَّ الَّذِینَ آمَنُواْ وَالَّذِینَ هَاجَرُواْ وَجَاهَدُواْ فِی سَبِیلِ اللّهِ أُوْلَـئِکَ یَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّهِ؛ آنان که به دین اسلام گرویدند و از وطن خود هجرت و در راه خدا جهاد کردند، امیدوار و منتظر رحمت خدا باشند که خدا بخشاینده و مهربان است» (بقره: ۲۱۸)، امید به لطف و رحمت پروردگار مشروط به ایمان، هجرت و جهاد است و مکلفی که بر پایه‌ی معرفت دینی از ایمان به خدا و روز قیامت برخوردار شده و برای حفظ دین و تبلیغ آن و مصونیت دادن به سلامت معنوی خود و خانواده‌اش، از دیار کفر به سرزمین ایمان هجرت کرده است و با مال و جان به جهاد در راه خدا برخاسته، شایسته‌ی رحمت خدا، مغفرت و آمرزش اوست. ازاین‌رو، هجرت و جهاد در راه خداوند سرچشمه‌های امیدی پایدار و پویا هستند و در پرتو افزایش روح امید و امیدواری در آدمی، زمینه‌ساز طلوع رحمت و مغفرت از افق زندگی انسان‌اند.

فضای کلی در آموزه‌های اسلامی مثبت‌انگاری است. صفاتی که برای خداوند شمرده می‌شود، بیشتر مشوق است تا منتقم. بِسمِ الله که در ابتدای هر کاری حضور دارد، با دو نام الرّحمان و الرّحیم آغاز شده است که نشانگر نگرش مثبت به زندگی است. او در قبال بندگانش مهربان است. داستان حضرت یوسف در قرآن نمایانگر نمونه‌ی بسیار زیبای نگرش مثبت در بندگان مؤمن خداست. حضرت یوسف در اثر جفای برادرانش، سال‌ها از خانواده دور شد، رنج زندان کشید، غم غربت تحمل کرد؛ اما وقتی بعد از ۲۵ سال پدر را ملاقات کرد، درباره‌ی غم و اندوه و جفایی که بر وی رفته بود، سخن نگفت، بلکه چنین بیان کرد: «قَدْ أَحْسَنَ بِی إِذْ أَخْرَجَنِی مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِکُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَغَ الشَّیْطَانُ بَیْنِی وَبَیْنَ إِخْوَتِی إِنَّ رَبِّی لَطِیفٌ لِمَا یَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِیمُ الْحَکِیمُ؛ خداوند به من احسان فراوان فرمود که مرا از تاریکی زندان نجات داد و ما را به دیدار هم نایل کرد. پس از آنکه شیطان بین من و برادرانم فساد کرد و مدّتی جدایی انداخت. خداوند لطف و کرمش به آنچه بخواهد، تعلق می‌گیرد و او دانا و حکیم است» (یوسف: ۱۳۳). اینکه اولین سخن حضرت یوسف با پدر، شکر خدا بود، اوج فرهنگ مثبت‌اندیشی است. او فقط به موهبت‌های الهی اشاره می‌کند و از تلخی‌ها، از چاه و بیرون آمدن از آن سخن نمی‌گوید، بیرون آمدن از زندان را مطرح می‌کند، عامل جفای برادران را شیطان می‌داند، با مثبت‌اندیشی و غیرمستقیم، این‌گونه وانمود می‌کند که برادران من بد نیستند، شیطان آن‌ها را وسوسه کرده است.

در بررسی آیات قرآن کریم به نظر می‌رسد که اغلب تأکیدها بر خوبی‌ها، درستی‌ها و نقاط قوت افراد است و ضعف و کژی کمتر مدنظر قرار گرفته است. قرآن انسان را خلیفه‌ی خدا در زمین معرفی می‌کند: «من در زمین، انسان را خلیفه‌ی خود قرار می‌دهم» (بقره: ۳۰). یا در جای دیگری، روح انسان را روح خدایی معرفی می‌کند: «از روح خود در او دمیدم» (حجر: ۲۹). یا در آیه‌ای دیگر می‌فرماید: «به‌درستی که ما انسان را در زیباترین هیئت آفریدیم.» علاوه بر دید مثبت قرآن به انسان، جنبه‌ی دیگر خوش‌بینی، یعنی بدبینی، در قرآن یکی از گناهان معرفی شده و از مؤمنان خواسته شده است که چنین کاری را انجام ندهند: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از بسیاری از گمان‌ها بپرهیزید؛ چراکه پاره‌ای از گمان‌ها گناه است» (حجرات: ۱۲). ازآنجاکه این نوع نگرش در میان مردم بیشتر و متداول‌تر است، قرآن از آن به گناه تعبیر کرده است و این عمل، یعنی بدبینی به دیگران، یکی از گناهان بزرگ است. همچنین، در روایات اسلامی، انسان مؤمن مأمور تعبیر به نیک است؛ یعنی اگر عملی را از مسلمانی دیدیم که از جهت ظاهر خوب نیست، آن را خوب بدانیم و کار او را به‌صورت صحیح و خوب توجیه کنیم. همچنین، بدبینی و نگرانی دائمی از ویژگی‌های منافقان شمرده شده است: «منافقان هر فریادی را ضد خویش می‌پندارند» (منافقون: ۴۲).

با توجه به معانی آیات قرآنی فوق می‌توان استنباط کرد که قرآن خوش‌بینی را سبکی تبیینی‌شناختی مفهوم‌سازی می‌کند. لذا در قرآن کریم، امید به رحمت و بخشش الهی می‌تواند باعث اصلاح

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-10-30]

بیماران روحی، یعنی گناهکاران، شود و به آن‌ها در مسیر تکامل شخصیت، آرامش دهد.

نقش امید در شفای بیماران جسمی

جسم انسان از طرفی به‌علت مادی بودن، با عالم طبیعت ارتباط دارد و از سوی دیگر، به جهت ارتباطی که با روح دارد، متأثر از عوالم معنوی است. جسم یکی از ساحت‌های وجودی آدمی است که کیفیت تعامل و نحوه‌ی رفتار با آن نقش اساسی در تکامل انسان دارد. ضرورت توجه به جسم از آنجا ناشی می‌شود که بخش قابل توجهی از احکام دینی مربوط به بدن و مسائل مرتبط با آن است که عمده‌ی آن‌ها در قالب فقه و آداب مناسکی شریعت ظاهر می‌شود. همچنین، از سوی دیگر، شاهد تخریب مستمر جسم انسان‌ها و بیمارهای متعدد جسمی هستیم که ناشی از شرایط زندگی دنیای مدرن و به محاق رفتن فرهنگ و سنت دینی در ارتباط با بدن است.

بدن به جهت پیوند و ارتباط وثیقی که با روح دارد، همواره دارای احکام و آیین خاصی است. لذا یکی از راهکارهای سلامت جسم ایجاد روحیه‌ی امید و نشاط است. امید در مفهوم روزانه‌اش، انتظاری خوب برای آینده است. امید سازه‌ای است که با خوش‌بینی ارتباط تنگاتنگی دارد که به‌عنوان شاخص توانمندی در بهزیستی مثبت افراد به آن توجه می‌شود [۱۲]. در باور عام و حتی در باور اکثر پزشکان حوزه‌ی درمان، سرطان نوعی بیماری لاعلاج است. سرطان دسته‌ای از بیماری‌هاست که با رشد کنترل‌نشده و تهاجم به بافت‌های موضعی و متاستاز مشخص می‌شود. روحیه‌ی امیدوارانه از عوامل بسیار مهم و از عناصر ضروری در بیماران سرطانی است که اثرهای زیادی بر سازگاری بیماران با شرایط زندگی، به‌خصوص در زمان درد و محرومیت دارد. امید می‌تواند در افزایش سلامت عمومی بیماران سرطانی سهم بسزایی داشته و در مراحل مختلف بیماری، تأثیرگذار باشد. در این زمینه، به نتایج پژوهش‌های انجام‌شده در مورد نقش امید در درمان برخی بیماران صعب‌العلاج اشاره می‌شود. نتایج پژوهش‌های زیر می‌تواند تأییدکننده‌ی این فرضیه باشد که امیددرمانی می‌تواند در بهبود بیمارهای جسمی کارآمد باشد که به چندین مورد از این نوع در زیر اشاره می‌شود.

پژوهشی با هدف تعیین تأثیر آموزش امیددرمانی بر امید به زندگی و سلامت عمومی در بیماران مبتلا به سرطان در بیمارستان شفای اهواز صورت گرفته است. این پژوهش مطالعه‌ای از نوع پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل بود. جامعه‌ی آماری شامل افراد مبتلا به سرطان بودند که در بیمارستان تحت درمان قرار داشتند. روش نمونه‌گیری به‌صورت تصادفی ساده بود. ابتدا از تمام افراد آزمون امید به زندگی و سلامت عمومی به عمل آمد. سپس، تعداد ۳۰ نفر از جامعه‌ی فوق که نمره‌ی کمتری را در این آزمون‌ها کسب کرده بودند، انتخاب شدند. آموزش امیددرمانی طی ۸ جلسه‌ی ۹۰دقیقه ای اجرا شد. پس از اتمام جلسات، پس‌آزمون برای دو گروه آزمایش و کنترل اجرا شد. نتایج تحلیل داده‌ها نشان داد که بین میانگین نمره‌های پس‌آزمون گروه آزمایش و کنترل تفاوت معنی‌دار وجود دارد. نتایج این تحقیق بیانگر آن بود که به‌منظور بهبود کیفیت زندگی بیماران مبتلا به سرطان، ارائه‌ی خدمات آموزشی و برنامه‌های ارتقادهنده‌ی امید با روش‌های مناسب مانند یادگیری بر اساس حل مسئله یا مشارکت فعال بیمار می‌تواند اثرهای مفیدی بر جای گذارد [۱۵].

مورد بعدی پژوهشی بود که با هدف بررسی اثربخشی امیددرمانی گروهی در افزایش امیدواری و بهبود نگرش‌های ناکارآمد بیماران با HIV مثبت انجام شد. این مطالعه به روش نیمه‌تجربی از نوع پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل بود. جامعه‌ی آماری شامل مبتلایان به بیماری HIV مراجعه‌کننده به مرکز مشاوره‌ی بیماری‌های رفتاری رباط‌کریم بود. ۲۸ نفر به روش تصادفی ساده انتخاب و به دو گروه ۱۴نفره تخصیص داده شدند. گروه مداخله در ۸ جلسه‌ی امیددرمانی گروهی شرکت داده شد و در این مدت، گروه کنترل مداخله‌ای دریافت نکرد. داده‌ها با پرسش‌نامه‌های استاندارد گردآوری و با کمک نرم‌افزار SPSS نسخه‌ی ۲۱ تحلیل شد. نتایج نشان داد که امیددرمانی گروهی به‌عنوان درمان انتخابی در بهبود سطح امیدواری و کاهش نگرش‌های ناکارآمد بیماران با HIV مثبت از اثربخشی مطلوبی برخوردار است. لذا این پژوهشگر استفاده از مداخلات روان‌شناختی در محیط‌های درمانی را پیشنهاد کرد [۱۶].

پژوهشی دیگر با هدف بررسی اثربخشی امیددرمانی به شیوه‌ی گروهی بر افزایش میزان امید به زندگی در بیماران مبتلا به HIV انجام گرفته است. این پژوهش از نوع مطالعات شبه‌آزمایشی (طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل نامتعادل) است. برای انجام این تحقیق، تعداد ۲۰ نفر از بیماران مرد HIV مثبت در مرکز مشاوره‌ی بیماری‌های رفتاری‌عفونی مشهد، به‌صورت نمونه‌گیری هدفمند انتخاب و در دو گروه آزمایش و کنترل به‌صورت غیرتصادفی جایگزین شدند. آزمون امید اشنایدر (۱۹۹۱) با ضریب پایایی ۰/۸۹ قبل از مداخله برای گروه آزمایش و کنترل، استفاده شد و بعد از انجام ۸ جلسه‌ی امیددرمانی، هفته‌ای ۲ جلسه، از هر دو گروه پس‌آزمون گرفته شد و داده‌ها با آزمون t برابر و مستقل تجزیه‌وتحلیل شد. نتایج نشان داد که امیددرمانی به شیوه‌ی گروهی، به‌طور معناداری، موجب افزایش امید به زندگی در مبتلایان به ویروس HIV شده است [۱۷].

لذا، نتایج پژوهش مذکو در مورد بیماری ایدز بیانگر این است که امیددرمانی به شیوه‌ی گروهی، به‌طور معناداری، موجب افزایش امید به زندگی در مبتلایان به ویروس HIV شده است و از این طریق، قدرت سیستم دفاعی را ارتقا داده و باعث افزایش طول عمر و نشاط بیشتر در آن‌ها شده است. نقش امید به‌قدری در این بیماری اهمیت دارد که باید محور زندگی آن‌ها را تشکیل دهد. امید یعنی رشته‌ای وجود داشته باشد که بیمار را با دنیا پیوند دهد. بیمار سرطانی یا ایدزی باید بتواند دل ببندد و قدرتمندانه مبارزه کند.

درباره‌ی بیماری لاعلاج سرطان هم پژوهشی با هدف تأثیر

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-10-30]

معنویت‌درمانی گروهی بر بهبود امید به زندگی و سبک زندگی بیماران مبتلا به سرطان سینه انجام گرفت. پژوهش مذکور از نوع نیمه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون و پیگیری با گروه کنترل بود. ۳۰ زن مبتلا به سرطان سینه به روش نمونه‌گیری مبتنی بر هدف، از میان زنان مبتلا به سرطان سینه در بیمارستان امید شهر اصفهان انتخاب شدند. شرکت‌کننده‌ها قبل از مداخله، بعد از مداخله و ۴۵ روز بعد از مداخله، پرسش‌نامه‌های امید به زندگی و سبک زندگی را تکمیل کردند. شرکت‌کننده‌های گروه آزمایش در طی ۸ جلسه‌ی ۲ساعته تحت معنویت‌درمانی گروهی قرار گرفتند و گروه کنترل مداخله‌ای دریافت نکرد. داده‌ها با استفاده از روش آماری تحلیل کوواریانس و نرم‌افزار آماری SPSS نسخه‌ی ۱۸ تحلیل شدند. نتـــایج نشان داد که میانگین نمره‌های امید به زندگی و سبک زندگی گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل افزایش یافته است و نیز ماندگاری این دو متغیر در طول زمان حفظ شده است. بر اساس یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که معنویت‌درمانی نقش بسزایی در بهبود زندگی و سبک زندگی بیماران مبتلا به سرطان سینه دارد [۱۸].

همچنین، پژوهشی دیگر با هدف اثربخشی مداخله‌ی امیددرمانی بر اهمال‌کاری تحصیلی دانش‌آموزان دبیرستان‌های پسرانه‌ی ناحیه‌ی یک شهر قزوین انجام گرفته است. از بین دانش‌آموزان پسر دبیرستان‌های ناحیه‌ی یک شهر قزوین که تعداد آن‌ها ۱۱۱۱ نفر بود، دو کلاس با ظرفیت ۱۱ نفر به شیوه‌ی نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شد و پس از پر کردن پرسش‌نامه‌ی اهمال‌کاری سولومن و راثبلوم (۱۹۴۸) مشخص شد که ۲۶ نفر از آن‌ها دچار اهمال‌کاری در سه حوزه‌ی امتحانات، تکالیف و مقالات این پرسش‌نامه هستند که به افت عملکرد دانش‌آموزان منجر شده بود. پس از آموزش دوره‌ی امید در گروه ۱۰نفره‌ی آزمایش در قالب ۶ جلسه و مقایسه‌ی آن با گروه کنترل با همان تعداد، داده‌ها با استفاده از تحلیل کوواریانس چندمتغیری بررسی شدند و نتایج نشان داد که اهمال‌کاری دانش‌آموزان با ایجاد مهارت‌های امید و خودباوری در دانش‌آموزان کاهش می‌یابد [۱۹].

لذا روی‌هم‌رفته، ظرفیت **امید به زندگی** در همه‌ی افراد وجود دارد و حتی اگر در برخورد با موانع، امید خود را از دست بدهند، باز هم می‌توان به آن‌ها آموزش داد که چگونه امیدوارانه فکر کنند. آموزش مثبت‌اندیشی، استفاده از جملات امیددهنده و شرکت در جلسات مشاوره‌ی روان‌شناسی از دیگر روش‌های افزایش انگیزه و امید در افراد است. بیمار نیز می‌تواند با استفاده از این روش‌ها معنای زندگی خود را بیابد و برای رسیدن به اهداف خود گام بردارد. شاید در ابتدا تصور کنید که دادن انگیزه و روحیه به این افراد نمی‌تواند در درمان چنین بیماری‌های خطرناکی مؤثر باشد و امید به فردا و نقش آن در بهبود بیماران مبتلا به سرطان بی‌فایده است. می‌توان گفت که این تصور در واقع، از لحاظ علمی نیز ثابت شده است که امید به درمان و ایجاد انگیزه می‌تواند در درمان و بهبود انواع بیماری‌ها از جمله سرطان نقش مؤثری ایفا کند.

در واقع، امید پایه‌ی بسیاری از درمان‌هاست. از این جهت، مشاوران و روان‌شناسان بسیاری درباره‌ی این موضوع تحقیقات و آزمایش‌های متنوعی انجام داده‌اند تا به‌واسطه‌ی آن بتوانند نقش روحیه در بهبود سرطان را در این افراد ثابت کنند. امروزه، ثابت شده است که تأثیر حرف‌ها می‌تواند تا چه اندازه در بهبود افراد مؤثر باشد. برای این منظور، افراد سرطانی در اثر تضعیف روحیه، به‌راحتی می‌توانند امید خود را از دست بدهند و حتی درمان‌های خود را نیز ادامه ندهند. برای ایجاد روحیه‌ی بالا در این افراد، باید تا حد امکان، بیماران را از شرایطی که باعث ناامیدی آنان می‌شود، دور کرد. در نتیجه، امید به فردا و نقش آن در بهبود بیماران مبتلا به سرطان کاملاً پررنگ است.

مثبت‌درمانگری و امیددرمانی و درمان مبتنی بر بهبود کیفیت زندگی روش‌های درمانی جدیدی هستند که هم با یافته‌های اخیر در درمان شناختی منطبق‌اند و هم به استفاده از این نوع نگرش‌ها در همه‌ی ادیان الهی و به‌خصوص در دین اسلام توصیه‌ی زیادی شده است. تأکید اصلی دین بر آن است که افراد باید در روابط خود با دیگران بیشتر به نقاط مثبت و قوت یکدیگر توجه کنند و بدانند که خداوند دوست دارد انسان‌ها درباره‌ی هم خوب فکر کنند و خیرخواه یکدیگر باشند و از ضعف‌ها بپرهیزند.

نتایج

بر اساس نتایج این پژوهش، خداوند در آخرین کتاب مقدس خود، یعنی «قرآن»، همواره به سلامت جسمی، روانی و روحی انسان ارزش و اهمیت داده و با تعالیم خود خواسته تا روح و جسم آدمی را در مسیر آرامش و آسایش قرار دهد. ازآنجاکه بسیاری از بیماری‌ها و فشارهای روحی منشأ سطحی‌نگری، فطرت‌گریزی و مادی‌گری و دل‌بستگی به خواسته‌های نفسانی، شهوانی و دنیایی دارند، انسان خداباور با ترکیبی از صبر و امید می‌تواند سلامت روح و جسم خود را از هرگونه نگرش و اضطراب دور کند.

همچنین، باورهای مذهبی از طریق ایجاد امید، خوش‌بینی، معنا و هدف از زندگی بر سلامت روانی و جسمی انسان اثرگذار است. افراد مذهبی به‌علت امیدی که به زندگی دارند، رفتار خودمراقبتی بالاتری دارند، بهتر با بیماری خود و مشکلات حاصل‌شده سازگار می‌شوند و دوره‌ی درمان خود را سریع‌تر سپری می‌کنند. درحالی‌که افراد ناامید به‌علت نداشتن انگیزه و امید، تلاش کمی برای اجرای برنامه‌ی درمانی خود می‌کنند و سازگاری کمتری دارند. لذا، شناخت هرچه بیشتر تأثیرات قرآن در سلامت جسمی و روحی افراد می‌تواند در درمان بیماری‌های جسمی و روانی راهگشای خوبی برای طبیبان باشد؛ زیرا تعالیم دینی به زندگی انسان‌ها معنا می‌دهد و این موجب احساس آرامش در بسیاری از حوادث و رویدادها در جهان هستی است و از این طریق، انسان به آرامش روانی دست پیدا می‌کند. بنابراین، وجود امید برای تأمین بهداشت و سلامت جسمی، روحی و روانی نیازی جهان‌شمول است.

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-10-30]

لذا اعتقاد به قدرتی برتر به معتقدان این اطمینان را می‌دهد که زندگی آن‌ها معنا و هدف دارد، در مبارزه و تلاش برای بقا تنها نیستند، نیروهای قدرتمند و نیک‌خواه در جهان که منشأ آن‌ها قدرت الهی است، فعالیت می‌کنند و علی‌رغم هراس‌ها و بی‌ثباتی‌های موجود، آنان نباید نگران باشند و در نهایت، از این طریق، به آرامش روحی و جسمی می‌رسند.

تشکر و قدردانی

از مجله دین و سلامت علوم پزشکی همدان (کارشناس مجله) کمال تشکر و قدر دانی را دارم.

تضاد منافع

این مقاله دارای هیچ تضاد منافعی نمی باشد.

ملاحظات اخلاقی

مقاله حاضر تمامی موازین اخلاقی را رعایت کرده.

سهم نویسندگان

حمیدرضا سهرابی نویسنده اول و مسئول

سلیمان افروغی نویسنده دوم

فرزانه عسکری طیبی نویسنده سوم میباشند.

حمایت مالی

این مقاله مستقلا نوشته شده و از هیچ منبع مالی کمکی دریافت نکرده است.

REFERENCES

1. Moin M. Tehran. Amir Kabir. 23 rd Ed;2007:256.
2. Anuri H. et al. The Great Speech Culture. Vol. VI. publication of speech Tehran;2008:256.
3. Ibn Manzoor M M. Lasan al-Arab. Vol. III. Beirut, Dar Sadir;1994:572-573.
4. Hawkes J. Bible dictionary. Tehran. Mythology Publications.1998:87.
5. Naraghi M M. Al-Saadat Mosque, Qom, Darul-Kitab al-Islamiya;2004:156.
6. Ansari M, Mirshah Jafari I. An inquiry into the role of faith and hope in life and its effects on Man's mental health. *Studies in Islam and Psychology*. 2010;**4**(6):123-142.
7. Bagheri Nozri M,et.al. The semantics of hope in the Qur'an with an emphasis on companionship. Research paper on Quranic interpretations. Third period.2021;**6**:110-135.
8. Andisheh H. (2017). A comparative study of intercession from the perspective of verses and traditions of foreign scholars. *Miqat of Hajj*.2017;**101**:57.
9. Farmanian Kashani M, et.al.Relationship, recourse, intercession and intercession, rereading the place of conflict and its criticism. Two scientific and specialized magazines on selfie research. first year .2014;**10**:46.
10. Ragheb Esfahani H . Vocabulary words of the Qur'an. Beirut . *Darashamieh*.1992:459.
11. Alizadeh M, Rajai A, Hosseini Ghasr S. The Effect of Group hope therapy on the HIV patients to increase life expectancy. *Health Psychology*. 2013;**2**(8):70-82.
12. Cileli M, Tezer E. Life and value orientations of Turkish university students. *Adolescence*. 1998;**33**(129):219-28. PMID: 9583673
13. Mardani, Noukandeh M.H. The role of hope in therapy with emphasis on religious and Quranic teachings. Journal of cultural engineering. sixth year.2010;57:26.
14. Jalaluddin Mohammad bin Mohammad Molavi. Masnavi. Bayt 5229. Tehran. 3rd Pub.2014.
15. Movahedi M, Movahedi Y, Farhadi A. Effect of hope therapy training on life expectancy and general health in cancer patients. *Journal of Holistic Nursing and Midwifery*. 2015;**25**(2):84-92.
16. Rahimi A, Khodabakhshi-Koolaee A, Falsafinejad MR. The Effectiveness of Group Hope-Therapy on Hope and Dysfunctional Attitudes in HIV Positive Patients. *Journal of Torbat Heydariyeh University of Medical Sciences*. 2017;**5**(2):20-8.
17. Rahimi Tutkabani A.Effectiveness of group hope therapy on hope and dysfunctional attitudes of HIV positive patients. Tanin Salamat Journal of Torbat Heydarieh University of Medical Sciences.2016;**2**:20-28.
18. Rahmanian M, Moein Samadani M, Oraki M. Effect of spirituality group therapy on life expectancy and life style's improvement of breath cancer patients. *Biannual Journal of Applied Counseling*. 2017;**7**(1):101-14. DOI: 10.22055/JAC.2017.22221.1471
19. Mehralian E, Dortaj F. Efficacy of hope therapy on the procrastination students in the high school of the Qazvin. *quarterly educational psychology*. 2018;**14**(48):73-86.

[Downloaded from aijrh.umsha.ac.ir on 2026-10-30]